

บทบาทของดนตรีในพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรม: กรณีศึกษาบ้านโนนสูง

ตำบลโนนสูง อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

The Role of Music in the Mor Lam Thiamtham Ritual: A Case Study of Ban Non Sung Non  
Sung Sub-district Yang Talat District Kalasin Province

ธนวัฒน์ วรรณิตย์

Tanawat Woranit

นักศึกษาปริญญาโท สาขาศรีวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

Master Student of Music Rajabhat Mahasarakham University

\*Corresponding Author Email: paratta02@gmail.com

Received: 7 April 2026 Revised: 23 April 2026 Accepted: 28 April 2026

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อศึกษาบทบาทของดนตรีในพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรม ในฐานะองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการรักษาตามความเชื่อและภูมิปัญญาพื้นบ้าน และ 2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของดนตรีในพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรม เป็นการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ มีเครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต โดยมีกลุ่มเป้าหมาย คือ จำนวน 5 คน คือ ผู้ประกอบพิธีหมอลำเทียมธรรม นักดนตรี ผู้ป่วย ผู้นำชุมชน ทั้งหมดมาจากการเลือกแบบเจาะจง แล้วนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสารและแบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต มาวิเคราะห์แบบเชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) ดนตรีเป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรม โดยเฉพาะเสียงแคนซึ่งทำหน้าที่กำหนดจังหวะของพิธีกรรมและสร้างบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ ในช่วงเริ่มต้นของพิธีกรรม ดนตรีจะมีจังหวะที่ช้าเพื่อสร้างความสงบและความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จากนั้นเมื่อเข้าสู่ช่วงของการรักษา จังหวะดนตรีจะมีความคึกคักมากขึ้น ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมพิธีเกิดความรู้สึกสนุกสนานและมีส่วนร่วมกับการพิธีกรรม ซึ่งในบางกรณีพบว่าผู้ป่วยสามารถลุกขึ้นร่ายรำร่วมกับผู้ประกอบพิธีได้ การตอบสนองดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าดนตรีมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นอารมณ์และสร้างกำลังใจให้แก่ผู้ป่วย และ 2) พิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมยังมีบทบาทในการสร้างกำลังใจให้แก่ผู้ป่วยและครอบครัว เนื่องจากพิธีกรรมเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้กำลังใจแก่ผู้ป่วย ซึ่งช่วยให้ผู้ป่วยเกิดความเชื่อมั่นและมีกำลังใจในการต่อสู้กับอาการเจ็บป่วย

คำสำคัญ: หมอลำเทียมธรรม, ดนตรีในพิธีกรรม, การรักษาพื้นบ้าน

Abstract

This research consists purposes were 1. to examine the role of music in the Mor Lam Thiamtham ritual as a key component of the healing process based on beliefs and local wisdom and 2. to investigate the changes in music within the Mor Lam Thiamtham ritual. This study employed a qualitative research design. The research instruments consisted of semi-structured interviews and non-participant observation. The target participants

comprised five key informants, including a Mor Lam Thiam Tham ritual practitioner, a traditional musician, a patient and community leaders, all of whom were selected through purposive sampling. The data collected from documentary sources, interviews and observations were analyzed using content analysis. The findings revealed that 1) Music constitutes a fundamental component of the Mor Lam Thiam Tham healing ritual, particularly the sound of the khaen (traditional Lao–Isan free-reed mouth organ), which functions as the principal rhythmic instrument and creates an atmosphere of sacredness throughout the ceremony. During the opening phase of the ritual, the music is performed at a slow tempo to foster a sense of tranquility and reverence toward the sacred. As the ritual progresses into the healing phase, the tempo becomes increasingly lively, encouraging participants to engage actively in the ceremony. In some cases, patients were observed rising to dance alongside the ritual practitioner. Such responses indicate that music plays a significant role in stimulating emotional engagement, enhancing psychological well-being and strengthening patients morale during the healing process and 2) The Mor Lam Thiam Tham healing ritual also plays an important role in providing emotional support to patients and their families. The ritual creates opportunities for community members to participate collectively in offering encouragement and support to the patients. This communal involvement helps strengthen patients confidence, fosters psychological resilience and enhances their motivation to cope with illness

**Keywords:** Mor Lam Thiamtham, Ritual Music, Folk Healing

## บทนำ

ดนตรี ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของวัฒนธรรมมนุษย์ที่ปรากฏอยู่ในกิจกรรมทางสังคมและพิธีกรรมในหลากหลายสังคม โดยเฉพาะในบริบทของสังคมพื้นบ้าน ดนตรีมิได้ทำหน้าที่เพียงเพื่อความบันเทิงเท่านั้น หากแต่ยังมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารความเชื่อ สร้างบรรยากาศของพิธีกรรม และเป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาโรคในสังคมพื้นบ้านหลายแห่งจึงมักมีดนตรีเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินพิธีกรรมและการสร้างพลังทางจิตใจให้แก่ผู้เข้าร่วมพิธี การศึกษาหลายชิ้นชี้ให้เห็นว่าดนตรีสามารถส่งผลต่อสภาวะทางจิตใจของมนุษย์ โดยช่วยกระตุ้นให้เกิดความผ่อนคลาย ลดความตึงเครียด และส่งเสริมสภาวะทางอารมณ์ที่ดี ซึ่งอาจมีส่วนช่วยให้ผู้ป่วยเกิดกำลังใจและมีแนวโน้มที่จะฟื้นตัวจากอาการเจ็บป่วยได้ดีขึ้น (ซิฆณพงศ์ อินทร์แก้ว, 2565) ในบริบทของสังคมอีสาน ความเชื่อเกี่ยวกับการรักษาโรคมักได้จำกัดอยู่เพียงการรักษาทางการแพทย์แผนปัจจุบันเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการรักษาตามความเชื่อและภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน พิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การรำผีฟ้า การเหยา และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ล้วนสะท้อนให้เห็นระบบความเชื่อของชุมชนที่เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับโลกจิตวิญญาณ งานศึกษาหลายชิ้นพบว่าพิธีกรรมดังกล่าวทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการเยียวยาผู้ป่วยทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ รวมทั้งเป็นพื้นที่ที่ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการดูแลและให้กำลังใจแก่ผู้ป่วย (พระณัฐภูมิ พันทะลี และคณะ, 2568)

นอกจากนี้ พิธีกรรมการรักษาในสังคมอีสานยังมักมีดนตรีเป็นองค์ประกอบสำคัญ เนื่องจากดนตรีช่วยกำหนดจังหวะของพิธีกรรม สร้างบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ และกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมพิธีเกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมกับการรักษา หนึ่งในพิธีกรรมการรักษาที่พบในสังคมอีสานคือ “พิธีกรรมหมอลำเทียมธรรม” ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานระหว่างการขับลำ ดนตรีพื้นบ้าน และความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผู้ประกอบพิธีจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือวิญญาณบรรพบุรุษ เพื่อค้นหาสาเหตุของการเจ็บป่วยและแนวทางในการรักษา ดนตรีพื้นบ้าน เช่น แคน พิณ และกลอง จึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างบรรยากาศของพิธีกรรมและสนับสนุนกระบวนการรักษา งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในสังคมไทยพบว่าดนตรีและการแสดงในพิธีกรรมสามารถทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสร้างพลังทางจิตใจและเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ป่วยและผู้เข้าร่วมพิธี (ชิษณุพงศ์ อินทร์แก้ว, 2565) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมจะเป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีบทบาทสำคัญต่อชุมชน แต่การเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันได้ส่งผลให้รูปแบบของพิธีกรรมและบทบาทของดนตรีในพิธีกรรมมีการปรับเปลี่ยนไปในหลายประการ

ดังนั้น การศึกษาบทบาทของดนตรีในพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมจึงมีความสำคัญต่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ความเชื่อ และกระบวนการรักษาในบริบทของสังคมอีสาน รวมทั้งช่วยสะท้อนคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ยังคงดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชน จากความสำคัญดังกล่าว บทความวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของดนตรีในพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรม ในฐานะส่วนหนึ่งของกระบวนการรักษาตามความเชื่อและภูมิปัญญาพื้นบ้านของชุมชนบ้านโนนสูง ตำบลโนนสูง อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ โดยมุ่งวิเคราะห์บทบาทของดนตรีผ่านประเด็นสำคัญ ได้แก่ โครงสร้างและบทบาทของผู้ประกอบพิธี กระบวนการประกอบพิธี บทบาทของดนตรีในกระบวนการรักษา และการเปลี่ยนแปลงของดนตรีในพิธีกรรมในบริบทสังคมปัจจุบัน

### วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของดนตรีในพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมในฐานะองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการรักษาตามความเชื่อและภูมิปัญญาพื้นบ้าน
2. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของดนตรีในพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรม

### การทบทวนวรรณกรรม

ชิษณุพงศ์ อินทร์แก้ว (2565, น.301) ศึกษาการใช้เสียงเพื่อบรรเทาความเจ็บปวด กรณีศึกษาในดนตรีบำบัดและดนตรีพิธีกรรม โดยพิจารณาทั้งในบริบทของดนตรีบำบัดและเสียงในพิธีกรรม ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการฟังดนตรีมีความสัมพันธ์กับการทำงานของสมอง โดยสามารถกระตุ้นการเกิดคลื่นสมองอัลฟา (Alpha brainwave) ซึ่งช่วยให้ร่างกายเกิดภาวะผ่อนคลายและลดความตึงเครียด นอกจากนี้ ดนตรียังมีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบำบัดรักษาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณได้ อีกทั้งยังพบว่าการสั่นสะเทือนของเสียงมีความสัมพันธ์กับระบบประสาทของมนุษย์ ซึ่งส่งผลต่ออัตราการเต้นของหัวใจและสภาวะทางอารมณ์ของผู้ฟัง ดังนั้น การเลือกใช้ดนตรีที่เหมาะสมจึงมีความสำคัญต่อประสิทธิภาพของการบำบัด และสามารถช่วยลดความเจ็บปวด รวมทั้งส่งเสริมสภาวะผ่อนคลายของผู้ป่วยได้

นิรันดร์ ภักดี (2566, น.84) ศึกษาความสัมพันธ์ของดนตรีกับพิธีกรรมพืชน้ำในบริบทสังคมวัฒนธรรมของจังหวัดเชียงใหม่ โดยพบว่าการประกอบพิธีพืชน้ำมีการใช้ดนตรีพื้นบ้านล้านนาที่เรียกว่า “วงเต๋ถึง” ทำหน้าที่บรรเลงตลอดช่วงของพิธีกรรม ดนตรีมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านความเชื่อและการดำเนินพิธีกรรม โดยเฉพาะการกระตุ้นให้ร่างทรงเข้าสู่ภาวะทรง นอกจากนี้ยังสะท้อน

ความเชื่อเกี่ยวกับครูบาอาจารย์และสิ่งเหนือธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับพิธีพืชมณี เช่น ผีผดผีเม้ง และผีเจ้านาย อีกทั้งนักดนตรียังมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและกำกับจังหวะของพิธีกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีและพิธีกรรมดังกล่าวจึงเป็นองค์ประกอบที่ผสมผสานกันอย่างแนบแน่น และกลายเป็นส่วนสำคัญของวิถีวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่

พระณัฐวุฒิ พันทะลี และคณะ (2568, น.1) ได้ศึกษาการเหยา คุณค่าและความสำคัญของพิธีกรรมความเชื่อในการรักษาโรคของชาวภูไท โดยพบว่าชุมชนมีความเชื่อว่าการเจ็บป่วยอาจเกิดจากการกระทำที่ล่วงเกินสิ่งเหนือธรรมชาติหรือผีบรรพบุรุษ จึงต้องประกอบพิธีกรรมเพื่อขอขมาและขจัดสาเหตุของความเจ็บป่วย พิธีกรรมการเหยามีหมอเหยาเป็นผู้ประกอบพิธี ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ พร้อมทั้งใช้บทกลอน คำลำ และทำนองเพลงประกอบพิธีกรรมเพื่อสื่อสารและปลอบประโลมผู้ป่วย พิธีกรรมดังกล่าวจึงถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการบำบัดรักษาแบบพื้นบ้านที่สะท้อนระบบความเชื่อและวัฒนธรรมของชุมชนชาวภูไท ซึ่งยังคงสืบทอดและมีบทบาทต่อการดูแลสุขภาพของชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน

พระธีรพงษ์ ธีรพลโย, สุวิน ทองปั้น และจักรพรรณ วงศ์พรพวัน (2565, น.39) ได้ศึกษาการรำผีฟ้าในการรักษาโรคของชาวตำบลโพทอง อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่าการรำผีฟ้ามีรากฐานมาจากความเชื่อเกี่ยวกับผีฟ้า ซึ่งถูกมองว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจในการคุ้มครองและช่วยเหลือมนุษย์เมื่อเกิดการเจ็บป่วย การรักษาจะดำเนินผ่านร่างทรงซึ่งทำหน้าที่สื่อกลางระหว่างผีฟ้ากับผู้ป่วย เพื่อสอบถามสาเหตุของการเจ็บป่วยและกำหนดแนวทางการรักษา นอกจากนี้ การรำผีฟ้ายังสะท้อนมิติทางความเชื่อในระดับปรัชญา จิตวิทยา และสังคมวัฒนธรรม ซึ่งล้วนมีบทบาทต่อการดำรงอยู่ของพิธีกรรมดังกล่าวในวิถีชีวิตของชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน

วราสะยะ วราสยานนท์ (2567, น.1) ได้ศึกษาการวิเคราะห์พิธีกรรมการรำผีฟ้า มิติทางการรักษาและความเชื่อในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่าพิธีกรรมรำผีฟ้ามีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกการเยียวยาทั้งทางร่างกายและจิตใจของผู้คนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ในการธำรงและถ่ายทอดอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสมัยใหม่ พิธีกรรมดังกล่าวกำลังเผชิญความท้าทายจากการลดลงของผู้สืบทอด ดังนั้น การสร้างความเข้าใจและการตระหนักถึงคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสำคัญต่อการอนุรักษ์และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรมนี้ให้ดำรงอยู่ต่อไป

## วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ จำนวน 5 คน ที่มาจากการเลือกแบบเจาะจงทั้งหมด ประกอบด้วย 1) ผู้ประกอบพิธีหมอลำเหยาธรรม เช่น สิมมาทอง และผู้ช่วยในพิธี 2) นักดนตรีพื้นบ้านหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบรรเลงดนตรีในพิธีกรรม 3) ผู้ป่วยหรือผู้ที่เคยเข้าร่วมพิธีกรรม และ 4) ผู้นำชุมชนหรือผู้รู้ในท้องถิ่น กลุ่มบุคคลดังกล่าวเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่สามารถสะท้อนบทบาทของดนตรีและการเปลี่ยนแปลงของพิธีกรรมได้อย่างลึกซึ้ง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประกอบด้วย

2.1 แบบสัมภาษณ์ (Interview) ประกอบด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 2 ประเด็นข้อคำถามตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และตอนที่ 3 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพิ่มเติม มีลักษณะเป็นแบบปลายเปิด (Open Ended) อีกทั้ง ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยตรวจสอบ กลั่นกรอง จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ (1) ผู้เชี่ยวชาญด้านภาษา (2) ผู้เชี่ยวชาญด้านโครงสร้างข้อคำถาม และ (3) ผู้เชี่ยวชาญด้านเนื้อหาสาระสำคัญ

2.2 แบบสังเกต (Observation Form) ใช้สำหรับสังเกตการประกอบพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมในพื้นที่จริง โดยมุ่งเน้นการสังเกตองค์ประกอบของพิธีกรรม บทบาทของดนตรี รูปแบบการบรรเลง และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบพิธี ผู้ป่วย และผู้เข้าร่วมพิธี

### 3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ ประกอบด้วย

3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ได้จากการลงพื้นที่ภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ในพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของดนตรีและบริบทของพิธีกรรม

3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ได้จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ดนตรีพื้นบ้าน และการรักษาตามความเชื่อ เพื่อนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์และอภิปรายผล

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย และการรวบรวมข้อมูลเอกสารต่าง ๆ มาวิเคราะห์ในเชิงเนื้อหา (Content Analysis)

## ผลการวิจัย

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลการวิจัยได้ ดังนี้

### 1. การศึกษาบทบาทของดนตรีในพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมในฐานะองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการรักษาตามความเชื่อและภูมิปัญญาพื้นบ้าน

ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของดนตรีในพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมในฐานะองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการรักษาตามความเชื่อและภูมิปัญญาพื้นบ้าน ผู้วิจัยสามารถจำแนกผลได้ ดังนี้

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรม พบว่า พิธีกรรมการรักษาตามความเชื่อพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของชุมชนในสังคมอีสานมาอย่างยาวนาน ความเชื่อเกี่ยวกับการเจ็บป่วยของผู้คนมิได้จำกัดอยู่เพียงมิติทางกายภาพเท่านั้น หากแต่ยังเกี่ยวข้องกับมิติทางจิตใจและจิตวิญญาณ ชุมชนจำนวนมากเชื่อว่าการเจ็บป่วยอาจเกิดจากการกระทำที่ล่วงเกินสิ่งเหนือธรรมชาติ การไม่สมดุลงของขวัญ หรือการรบกวนจากวิญญาณบรรพบุรุษ ดังนั้นการรักษาโรคในบริบทของสังคมพื้นบ้านจึงมุ่งเน้นทั้งการเยียวยาทางร่างกายและการฟื้นฟูสภาพจิตใจของผู้ป่วย (พระณัฐวุฒิ พันทะลี และคณะ, 2568) ในบริบทของสังคมอีสาน พิธีกรรมการรักษาที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติปรากฏในหลายรูปแบบ เช่น พิธีกรรมรำผีฟ้า พิธีกรรมเหยา และพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงระบบความเชื่อที่ผสมผสานระหว่างความเชื่อพื้นบ้านกับอิทธิพลของพระพุทธศาสนา พิธีกรรมเหล่านี้มักมีผู้ประกอบพิธีทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อค้นหาสาเหตุของการเจ็บป่วยและแนวทางในการแก้ไข ทั้งนี้ พระธีรพงษ์ ธีรปโย, สุวิน ทองปั้น และจักรพรรณ วงศ์พรพจน์ (2565) อธิบายว่าพิธีกรรมการรักษาในสังคมอีสานเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติเข้ากับการปฏิบัติทางพิธีกรรม โดยผู้ประกอบพิธีทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสื่อสารกับพลังเหนือธรรมชาติ เพื่อค้นหาสาเหตุของการเจ็บป่วยและกำหนดแนวทางในการเยียวยาผู้ป่วย สำหรับชุมชนบ้านโนนสูง ตำบลโนนสูง อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ พิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาในชุมชน โดยชาวบ้านมักใช้พิธีกรรมดังกล่าวเป็นแนวทางในการเยียวยาผู้ป่วยควบคู่กับการรักษาทางการแพทย์ พิธีกรรมดังกล่าวจึงมิได้เป็นเพียงการรักษาผู้ป่วยเท่านั้น แต่ยังเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้กำลังใจและสนับสนุนผู้ป่วย

1.2 โครงสร้างและบทบาทของผู้ประกอบพิธี พบว่า พิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมเป็นพิธีกรรมการรักษาตามความเชื่อพื้นบ้านที่มีโครงสร้างของผู้ประกอบพิธีที่ชัดเจน โดยผู้ที่ทำหน้าที่สำคัญที่สุดคือ “ลิ้มมาทอง” ซึ่งทำหน้าที่เป็นหัวหน้าผู้ประกอบพิธี มีบทบาทในการขับลำและอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ไท่หรือเถน ให้มาประทับทรงเพื่อสื่อสารกับผู้เข้าร่วมพิธีและให้คำตอบเกี่ยวกับสาเหตุของการเจ็บป่วย นอกจากนี้ยังมีบุคคลที่ทำหน้าที่ซักถามอาการเจ็บป่วยของผู้ป่วย ซึ่งเรียกว่า “ยอดช่อแก้วยอดช่อฟ้า” โดยจะทำหน้าที่สอบถามถึงสาเหตุของอาการเจ็บป่วยและแนวทางในการแก้ไข ในบางกรณี หากลิ้มมาทองไม่สามารถตอบคำถามบางประการได้ จะมีผู้ช่วยที่มีตำแหน่งเรียกว่า “ศรีธนูชัย” หรือ “สัพพัญญู” ทำหน้าที่ช่วยตอบคำถามหรือให้คำแนะนำเพิ่มเติมแก่ผู้ป่วย โครงสร้างของผู้ประกอบพิธีดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของบุคคลในพิธีกรรมที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนในฐานะผู้นำทางจิตวิญญาณและผู้ที่สามารถสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติได้ ซึ่งลักษณะดังกล่าวปรากฏในพิธีกรรมการรักษาหลายรูปแบบในสังคมพื้นบ้าน (พระณัฐวุฒิ พันทะลี และคณะ, 2568) นอกจากบทบาทในการประกอบพิธีแล้ว ผู้ประกอบพิธียังทำหน้าที่ให้คำแนะนำแก่ผู้ป่วยเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต การดูแลสุขภาพ และการปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน ซึ่งคำแนะนำเหล่านี้นักได้รับการยอมรับจากผู้ป่วยและครอบครัว เนื่องจากผู้ประกอบพิธีได้รับความเคารพนับถือจากชุมชนในฐานะผู้มีความรู้และมีความสามารถในการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

1.3 กระบวนการประกอบพิธีหมอลำเทียมธรรม พบว่า นางรัม ตรีรักษา (2569, สัมภาษณ์) ได้ให้ข้อมูลกระบวนการประกอบพิธีหมอลำเทียมธรรมเริ่มต้นจากขั้นตอนที่เรียกว่า “การตั้งคาย” ซึ่งเป็นการจัดเตรียมสถานที่ เครื่องบูชา และองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ใช้ในพิธีกรรม จากนั้นจะมีการไหว้พระและรับศีลซึ่งมีลักษณะคล้ายกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยในช่วงนั้นดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีจะมีเพียงเสียงแคน ซึ่งผู้เป่าแคนเรียกว่า “หม่อม้า” ทำหน้าที่บรรเลงทำนองในจังหวะค่อนข้างช้า เพื่อสร้างบรรยากาศของความสงบและความศักดิ์สิทธิ์ก่อนเข้าสู่ขั้นตอนสำคัญของพิธีกรรม เมื่อเสร็จสิ้นขั้นตอนดังกล่าว พิธีกรรมจะเข้าสู่ช่วงการขับลำของลิ้มมาทองซึ่งเป็นหัวหน้าผู้ประกอบพิธี โดยลิ้มมาทองจะทำการขับลำพร้อมกับการรำรำ และในบางครั้งอาจมีการรำดาบประกอบการแสดงด้วย ในช่วงนี้เครื่องดนตรีอื่น ๆ เช่น พิณ กลอง ฉาบ และฉิ่ง จะเริ่มบรรเลงร่วมกับแคน ทำให้บรรยากาศของพิธีกรรมมีความคึกคักมากยิ่งขึ้น การขับลำและจังหวะดนตรีที่เพิ่มความเร้าใจดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้ผู้ประกอบพิธีเข้าสู่สภาวะของการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือภาวะทรง ในระหว่างพิธีจะมีการซักถามอาการเจ็บป่วยของผู้ป่วย โดยผู้ที่มีตำแหน่งเรียกว่า “ยอดช่อแก้วยอดช่อฟ้า” จะทำหน้าที่สอบถามถึงสาเหตุของอาการเจ็บป่วยและแนวทางในการแก้ไขผ่านการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าจะมาประทับทรงผ่านผู้ประกอบพิธี พิธีกรรมจะดำเนินต่อไปจนกว่าจะสามารถระบุสาเหตุของอาการเจ็บป่วยและแนวทางในการแก้ไขได้ หลังจากนั้นจึงเข้าสู่ขั้นตอนการเอ็นขวัญและผูกแขนเพื่อเสริมกำลังใจแก่ผู้ป่วย ก่อนจะทำการเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์กลับในช่วงท้ายของพิธีกรรม บทบาทของดนตรีที่ปรากฏในกระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าดนตรีมีได้ทำหน้าที่เพียงเป็นองค์ประกอบด้านความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังมีผลสำคัญต่อโครงสร้างของพิธีกรรมและความเชื่อของผู้เข้าร่วมพิธี โดยดนตรีทำหน้าที่กำหนดจังหวะของพิธี สร้างบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์ และช่วยกระตุ้นให้ผู้ประกอบพิธีเข้าสู่ภาวะทรง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่กล่าวว่าดนตรีมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านความเชื่อและการดำเนินพิธีกรรม โดยเฉพาะใน กระบวนการกระตุ้นให้ร่างทรงเข้าสู่ภาวะทรงและสามารถสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติได้ (นิรันดร์ ภักดี, 2566) ดังนั้น ดนตรีจึงถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมสามารถดำเนินไปได้อย่างสมบูรณ์ ทั้งในด้านโครงสร้างของพิธีกรรมและในด้านความเชื่อของผู้เข้าร่วมพิธีกรรม

1.4 บทบาทของดนตรีในกระบวนการรักษา พบว่า ดนตรีถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรม โดยมีบทบาททั้งในการสร้างบรรยากาศของพิธีกรรมและการกระตุ้นสภาวะทางจิตใจของผู้เข้าร่วมพิธี ลักษณะของดนตรีในพิธีจะ

เริ่มต้นด้วยจังหวะที่ช้าในช่วงเริ่มพิธี และค่อย ๆ เปลี่ยนไปสู่จังหวะที่รวดเร็วและสนุกสนานมากขึ้นเมื่อเข้าสู่ช่วงของการรักษา จังหวะและทำนองดนตรีที่มีความคึกคักสามารถกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมพิธีเกิดความรู้สึกสนุกสนานและมีส่วนร่วมกับการพิธีกรรมมากขึ้น ในหลายกรณีพบว่าผู้ป่วยอาจลุกขึ้นร่ายรำร่วมกับผู้ประกอบพิธีและผู้เข้าร่วมพิธีคนอื่น ๆ การตอบสนองดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ดนตรีมีบทบาทในการกระตุ้นอารมณ์และสร้างกำลังใจให้แก่ผู้ป่วย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาที่อธิบายว่าดนตรีสามารถส่งผลต่อ สภาวะทางจิตใจของมนุษย์ โดยช่วยให้เกิดความผ่อนคลายและลดความตึงเครียด (ซิณฺพงค์ อินฺทรวัก, 2565) ในบริบทของ สังคมอีสาน ดนตรีพื้นบ้านถือเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชน ผู้คนจำนวนมากมีความคุ้นเคยกับเสียงดนตรีจากเครื่อง ดนตรีพื้นบ้าน เช่น แคน พิณ และกลอง ซึ่งมักปรากฏในงานประเพณีและกิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ ดังนั้นเมื่อดนตรีเหล่านี้ถูก นำมาใช้ในพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรม จึงสามารถกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมพิธีเกิดความรู้สึกคุ้นเคยและคล้อยตามไปกับบรรยากาศของ พิธีกรรม ส่งผลให้ผู้ป่วยเกิดกำลังใจและความเชื่อมั่นในการฟื้นตัวจากอาการเจ็บป่วย

## 2. การศึกษาการเปลี่ยนแปลงของดนตรีในพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรม

ผลการวิจัยพบว่า ในปัจจุบันพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมในชุมชนบ้านโนนสูงกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน โดยเฉพาะในด้านดนตรีที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ในอดีตการประกอบพิธีมีนักดนตรีพื้นบ้านทำหน้าที่บรรเลงดนตรีสด โดยเฉพาะผู้ เป่าแคนที่เรียกว่า “หมอลำ” ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างบรรยากาศและจังหวะของพิธีกรรม อย่างไรก็ตาม จากการสัมภาษณ์ผู้ ประกอบพิธีและนักดนตรีในชุมชนพบว่า ปัจจุบันผู้ที่ทำหน้าที่ดังกล่าวลดลงอย่างมาก จนในบางครั้งไม่สามารถหาผู้บรรเลงดนตรี สดมาร่วมพิธีได้ สถานการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้ประกอบพิธีต้องปรับตัว โดยการใช้นักดนตรีที่เล่นดนตรีแทนการบรรเลงสด เพื่อให้ พิธีกรรมยังคงสามารถดำเนินต่อไปได้ แม้ว่ารูปแบบของการใช้นักดนตรีจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมก็ตาม การเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนให้ เห็นถึงผลกระทบของบริบททางสังคมสมัยใหม่ที่มีต่อพิธีกรรมพื้นบ้าน ซึ่งกำลังเผชิญกับความท้าทายด้านการสืบทอดองค์ความรู้ ทางวัฒนธรรม ประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด ที่ชี้ให้เห็นว่า ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสมัยใหม่ พิธีกรรม พื้นบ้านจำนวนมากกำลังเผชิญกับความท้าทายจากการลดลงของผู้สืบทอด ทั้งในด้านผู้ประกอบพิธีและผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับ องค์ประกอบต่าง ๆ ของพิธีกรรม โดยเฉพาะองค์ความรู้ด้านดนตรีและการแสดงที่เคยถ่ายทอดกันภายในชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น เมื่อ จำนวนผู้สืบทอดลดลง จึงส่งผลให้รูปแบบของพิธีกรรมต้องมีการปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมในปัจจุบัน (วรสาละยะ วรสาละยันต์, 2567) ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงของดนตรีในพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมจึงไม่เพียงสะท้อนถึงการปรับตัวของชุมชน เพื่อให้พิธีกรรมยังคงดำรงอยู่ได้เท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงกระบวนการเปลี่ยนผ่านของภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมท่ามกลางสภาพสังคม ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญที่ควรได้รับการศึกษาและการอนุรักษ์เพื่อให้พิธีกรรมและองค์ความรู้ดนตรีพื้นบ้านยังคง สามารถสืบทอดต่อไปในอนาคต

ตลอดจน จากการลงพื้นที่ศึกษาพบว่า พิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมยังคงมีบทบาทอยู่ในชุมชนบ้านโนนสูง แม้ว่าสังคมปัจจุบัน จะมีการพัฒนาด้านการแพทย์สมัยใหม่มากขึ้นก็ตาม ชาวบ้านบางส่วนยังคงเชื่อว่าการเจ็บป่วยบางอย่างไม่ได้เกิดจากสาเหตุทาง ร่างกายเพียงอย่างเดียว แต่ยังเกี่ยวข้องกับสภาพจิตใจ ความเชื่อ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังนั้นเมื่อการรักษาด้วยวิธีการทาง การแพทย์ไม่สามารถทำให้อาการดีขึ้นได้ ผู้ป่วยหรือครอบครัวจึงมักหันมาใช้พิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการ เยียวยา จากการสังเกตและการสัมภาษณ์ผู้ประกอบพิธี พบว่า พิธีกรรมดังกล่าวยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคมที่เปิดโอกาสให้ สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้กำลังใจแก่ผู้ป่วย การประกอบพิธีไม่ได้มีเพียงผู้ป่วยและผู้ประกอบพิธีเท่านั้น แต่ยังมีญาติ พี่น้องและชาวบ้านที่เข้ามาร่วมรับฟังและมีส่วนร่วมกับการพิธีกรรม บรรยากาศของพิธีจึงเป็นทั้งพื้นที่ของความเชื่อและพื้นที่ของการ รวมตัวของคนในชุมชน ซึ่งช่วยสร้างกำลังใจให้แก่ผู้ป่วยได้ในอีกทางหนึ่ง อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลภาคสนามพบว่าพิธีกรรมหมอลำ

เทียมธรรมในปัจจุบันกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงหลายประการ โดยเฉพาะในด้านการสืบทอดองค์ความรู้ของผู้ประกอบพิธีและนักดนตรีพื้นบ้าน ในอดีตการประกอบพิธีมีนักดนตรีที่บรรเลงเครื่องดนตรีพื้นบ้านร่วมอยู่ในพิธี เช่น แคน พิณ หรือกลอง แต่ในปัจจุบันจำนวนผู้ที่สามารถบรรเลงดนตรีเหล่านี้ได้ลดลง ทำให้ในบางครั้งผู้ประกอบพิธีจำเป็นต้องใช้การเปิดบันทึกเสียงดนตรีแทนการบรรเลงสด เพื่อให้พิธีกรรมสามารถดำเนินต่อไปได้ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมกำลังปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมในปัจจุบัน แม้ว่ารูปแบบบางอย่างของพิธีกรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงไป แต่สาระสำคัญของพิธีกรรมยังคงอยู่ คือการใช้พิธีกรรมและดนตรีเป็นเครื่องมือในการสร้างกำลังใจและเยียวยาสภาพจิตใจของผู้ป่วย ตลอดจนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและความเชื่อที่ยังคงมีความหมายต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน

### สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยสามารถสรุปผลการวิจัยและอภิปรายผลได้ ดังนี้

บทบาทของดนตรีในพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรม: กรณีศึกษาบ้านโนนสูง ตำบลโนนสูง อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่า พิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมเป็นพิธีกรรมการรักษาที่ชุมชนใช้เป็นทางเลือกในการเยียวยา ผู้เจ็บป่วย โดยเฉพาะในกรณีที่การรักษาด้วยการแพทย์แผนปัจจุบันไม่สามารถบรรเทาอาการเจ็บป่วยได้อย่างที่คาดหวังพิธีกรรมดังกล่าวจึงทำหน้าที่เป็นกระบวนการดูแลผู้ป่วยในมิติทางจิตใจและจิตวิญญาณควบคู่กับการดูแลสุขภาพทางร่างกาย ในด้านโครงสร้างของพิธีกรรม พบว่า การประกอบพิธีหมอลำเทียมธรรมมีการกำหนดบทบาทของผู้ประกอบพิธีอย่างชัดเจน โดยมีสมมติภาพทำหน้าที่เป็นหัวหน้าผู้ประกอบพิธีและทำหน้าที่ขับลำเพื่ออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาประทับทรง รวมทั้งมีผู้ช่วยในตำแหน่งต่าง ๆ เช่น ยอดช่อแก้วยอดช่อฟ้า ศรีธัญชัย และสัพพัญญู ซึ่งทำหน้าที่ในการซักถามและช่วยตอบคำถามเกี่ยวกับสาเหตุของการเจ็บป่วย โครงสร้างของพิธีกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงระบบความเชื่อของชุมชนที่มองว่าการเจ็บป่วยเกี่ยวข้องกับทั้งปัจจัยทางกายภาพและปัจจัยทางจิตวิญญาณ ซึ่งสอดคล้องกับพระธีรพงษ์ ธีรบุญโย, สุวิน ทองปั้น และจักรพรรณ วงศ์พรพจน์ (2565) ที่อธิบายว่าพิธีกรรมการรักษาในสังคมอีสานมีลักษณะเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติกับการดูแล สุขภาพของชุมชน

ในส่วนบทบาทของดนตรี พบว่า ดนตรีเป็นองค์ประกอบสำคัญของพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรม โดยเฉพาะเสียงแคนซึ่งทำหน้าที่กำหนดจังหวะของพิธีกรรมและสร้างบรรยากาศของความศักดิ์สิทธิ์ ในช่วงเริ่มต้นของพิธีกรรม ดนตรีจะมีจังหวะที่ช้าเพื่อสร้างความสงบและความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จากนั้นเมื่อเข้าสู่ช่วงของการรักษา จังหวะดนตรีจะมีความคึกคักมากขึ้น ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมพิธีเกิดความรู้สึกสนุกสนานและมีส่วนร่วมในพิธีกรรม ซึ่งในบางกรณีพบว่าผู้ป่วยสามารถลุกขึ้นร่ายรำร่วมกับผู้ประกอบพิธีได้ การตอบสนองดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าดนตรีมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นอารมณ์และสร้างกำลังใจให้แก่ผู้ป่วย ซึ่งสอดคล้องกับนิรันดร์ ภักดี (2566) ที่กล่าวว่าดนตรีมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านความเชื่อ และการดำเนินพิธีกรรม โดยเฉพาะการกระตุ้นให้ร่างกายเข้าสู่ภาวะทรงและสามารถสื่อสารกับ สิ่งเหนือธรรมชาติได้

นอกจากนี้ พิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมยังมีบทบาทในการสร้างกำลังใจให้แก่ผู้ป่วยและครอบครัว เนื่องจากพิธีกรรมเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้กำลังใจแก่ผู้ป่วย ซึ่งช่วยให้ผู้ป่วยเกิดความเชื่อมั่นและมีกำลังใจในการต่อสู้กับอาการเจ็บป่วย ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพิธีกรรมการรักษาในสังคมพื้นบ้านที่ กล่าวถึงโดยพระณัฐพร พนทะลี และคณะ (2568) ที่อธิบายว่าพิธีกรรมการรักษาในชุมชนมีบทบาทสำคัญในการสร้างพลังทางจิตใจให้แก่ผู้ป่วย อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของสังคมสมัยใหม่ พิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะในด้านการสืบทอดองค์ความรู้ทางดนตรีพื้นบ้าน จากข้อมูลภาคสนามพบว่าปัจจุบันจำนวนผู้บรรเลงดนตรีในพิธีกรรมลดลงอย่างมาก ทำให้ผู้

ประกอบพิธีบางส่วนต้องใช้การเปิดบันทึกเสียงดนตรีแทนการบรรเลงสด การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายของการสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านในยุคปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับวราสยะ วราษยานนท์ (2567) ที่กล่าวว่า พิธีกรรมพื้นบ้านจำนวนมากกำลังเผชิญกับความท้าทายจากการลดลงของผู้สืบทอดภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมสมัยใหม่

ดังนั้น พิธีกรรมหมอลำเตี๋ยมธรรมจึงมิได้มีบทบาทเพียงในฐานะพิธีกรรมการรักษาเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างดนตรี ความเชื่อ และวิถีชีวิตของชุมชนอีสาน ในขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการส่งเสริมและอนุรักษ์องค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านและพิธีกรรมทางวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถสืบทอดต่อไปในอนาคต

### ข้อค้นพบเชิงวิชาการ หรือองค์ความรู้ใหม่

ดนตรีในพิธีกรรมมิได้ทำหน้าที่เพียงประกอบ แต่เป็น “กลไกหลักของกระบวนการรักษา” ผลการศึกษาพบว่า ดนตรีโดยเฉพาะเสียงแคนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดจังหวะของพิธีกรรม ควบคุมบรรยากาศ และเชื่อมโยงช่วงต่าง ๆ ของพิธีเข้าด้วยกัน ตั้งแต่ช่วงเริ่มพิธีที่มีจังหวะช้า ไปจนถึงช่วงการรักษาที่มีจังหวะสนุกสนาน ดนตรีจึงมีข้อประกอบรอง แต่เป็นกลไกสำคัญที่ทำให้พิธีกรรมดำเนินไปอย่างสมบูรณ์ อีกทั้ง ดนตรีเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นสภาวะทางจิตและภาวะทรง ดนตรีมีบทบาทในการกระตุ้นให้ผู้ประกอบพิธีเข้าสู่ภาวะทรง และช่วยให้ผู้เข้าร่วมพิธีเกิดการคล้อยตาม ทั้งในเชิงอารมณ์และพฤติกรรม เช่น การร่ายรำหรือการแสดงออกทางร่างกาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าดนตรีเป็นตัวกลางสำคัญระหว่างโลกทางกายภาพและโลกทางความเชื่อ ดนตรีทำหน้าที่เยียวยาทางจิตใจและสร้างพลังทางสังคมให้แก่ผู้ป่วย ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ดนตรีสามารถกระตุ้นให้ผู้ป่วยเกิดความรู้สึกสนุกสนาน ผ่อนคลาย และมีส่วนร่วมกับการพิธีกรรม ซึ่งส่งผลให้เกิดกำลังใจและความเชื่อมั่นในการฟื้นตัว นอกจากนี้ บรรยาการของดนตรียังช่วยสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ทำให้พิธีกรรมเป็นพื้นที่ของการสนับสนุนทางสังคม (social support) ที่ส่งผลต่อกระบวนการเยียวยา

บทบาทของดนตรีสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนอีสาน ดนตรีพื้นบ้าน เช่น แคน พิณ และเครื่องประกอบจังหวะ ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ในพิธีกรรม แต่ยังสะท้อนรสนิยมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนอีสาน ซึ่งมีความผูกพันกับดนตรีในชีวิตประจำวัน อยู่แล้ว ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมพิธีสามารถคล้อยตามพิธีกรรมได้ง่าย อีกทั้ง พิธีกรรมหมอลำเตี๋ยมธรรมเป็นระบบการรักษาแบบองค์รวม (Holistic Healing System) จากการศึกษา พบว่าพิธีกรรมดังกล่าวไม่ได้มุ่งรักษาเฉพาะอาการทางกาย แต่ครอบคลุมทั้งด้านจิตใจ สังคม และความเชื่อ โดยมีดนตรีเป็นตัวเชื่อมสำคัญในกระบวนการดังกล่าว องค์ความรู้ที่สะท้อนแนวคิดการแพทย์แบบองค์รวมในบริบทวัฒนธรรมพื้นบ้าน และการเปลี่ยนแปลงของดนตรีในพิธีกรรมสะท้อนวิกฤติการสืบทอดภูมิปัญญา การที่ปัจจุบันมีการใช้บันทึกเสียงแทนการบรรเลงสด แสดงให้เห็นถึงการลดลงของผู้สืบทอดองค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งเป็นสัญญาณของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในสังคมอีสาน และสะท้อนถึงความจำเป็นในการอนุรักษ์และถ่ายทอดองค์ความรู้ดังกล่าว

### ข้อเสนอแนะการวิจัย

#### 1. ข้อเสนอแนะในการนำไปใช้

1.1 หน่วยงานทางวัฒนธรรมและชุมชนควรให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และส่งเสริมดนตรีพื้นบ้านที่ใช้ในพิธีกรรม โดยเฉพาะเครื่องดนตรีสำคัญ เช่น แคน และพิณ ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของพิธีกรรม

1.2 ควรส่งเสริมการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านดนตรีและพิธีกรรมสู่คนรุ่นใหม่ เช่น การจัดกิจกรรมฝึกอบรม หรือการบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านในหลักสูตรการศึกษาในท้องถิ่น เพื่อป้องกันการสูญหายของภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม

1.3 องค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของดนตรีในพิธีกรรมสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดูแลสุขภาพ โดยเฉพาะการดูแลด้านจิตใจ เช่น การใช้ดนตรีพื้นบ้านเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพในชุมชน

1.4 ผู้นำชุมชนและผู้ประกอบพิธีสามารถใช้ผลการศึกษาเป็นแนวทางในการปรับรูปแบบพิธีกรรมให้เหมาะสมกับบริบทสังคมปัจจุบัน โดยยังคงรักษาแก่นของความเชื่อและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้

## 2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาพิธีกรรมหมอลำเทียมธรรมในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของดนตรีและรูปแบบพิธีกรรมในแต่ละชุมชน ซึ่งจะช่วยให้เห็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับผลของดนตรีต่อสภาวะทางจิตใจและร่างกายของผู้ป่วย โดยอาจใช้วิธีวิจัยแบบสหวิทยาการร่วมกับศาสตร์ด้านสุขภาพ

2.3 ควรศึกษากระบวนการสืบทอดองค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านในพิธีกรรม เพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาให้สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่

2.4 ควรมีการศึกษาบทบาทของสื่อและเทคโนโลยี เช่น การใช้ดนตรีบันทึกเสียง แทนการบรรเลงสด ว่าส่งผลต่อความศักดิ์สิทธิ์และประสิทธิภาพของพิธีกรรมอย่างไร

## เอกสารอ้างอิง

ชิษณุพงศ์ อินทร์แก้ว. (2565). การใช้เสียงเพื่อบรรเทาความเจ็บปวด : กรณีศึกษาในดนตรีบำบัดและดนตรีพิธีกรรม.

*วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 17(2), 300-318.

นิรันดร์ ภักดี. (2566). ความสัมพันธ์ของดนตรีและพิธีกรรมพืชนผี. *Academic Journal of Buriram Rajabhat University*, 15(2), 84-101.

พระณัฐวุฒิ พันทะลี และคณะ. (2568). การเหยา : คุณค่าและความสำคัญของพิธีกรรมความเชื่อในการรักษาโรคของชาวภูไท.

*วารสารพัฒนาศึกษาศาสตร์ สถาบันพัฒนาวิชาการปัญญาภา*, 1(1), 1-13.

พระธีรพงษ์ ชีรปัญญา, สุวิน ทองปั้น และจักรพรรณ วงศ์พรพัฒน์. (2565). การรำผีฟ้าในการรักษาโรคของชาวตำบลโพหนอง

อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น*, 22(4), 39-48.

วราสะยะ วราสยานนท์. (2567). การวิเคราะห์พิธีกรรมการรำผีฟ้า : มิติทางการรักษาและความเชื่อในสังคมไทย. *วารสารภาษาและวัฒนธรรมศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา*, 3(1), 1-8.

## บุคลากร

рім ติรึกษา. (ผู้ให้สัมภาษณ์). ธนวัฒน์ วรรณิตย์. (ผู้สัมภาษณ์). บ้านโนนสูงเขายางตลาด. เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2569